

Vétkességi és objektív kártérítés.

Minden új jogintézmény, jogszabály eleinte mint szerény, szorosan körülírt kivétel jelentkezik, a kivételek idővel mindig jobban szaporodnak, míg azután egy idő múlva már nem lehet megállapítani, hogy az esetek többségében a szabály, vagy a kivétel érvényesül-e. A fejlődés során egy ideig ezek a kivételek minden vezető elv nélkül lépnek fel, míg azután befejezőül a régi vezető gondolat végleg megbukik és a kivételekből az elmélet által megalkotott új általános szabály lesz a jogintézmény alapfelfogása. Ilyen fejlődés példája a tulajdonátruházás „*nemo plus juris*” elve, hol mint kivétel alakult ki és egyre tágabb téren érvényesült a harmadik jóhiszemű védelme, míg végül ma már az a helyzet, hogy az eredeti axióma csak igen kis téren maradt sértetlenül és győzelemre jut, mint általános elv a „*possession vaut titre*”, (a birtok adja a jogcímet) gondolata.

Napjainkban ilyen fejlődés figyelhető meg a kártérítés jogcíme körül. A vétkességi elv, mely ezen joganyag ősi büntetőjogi eredetére emlékeztet, még az általános szabály, de az objektív felelősség szorosan körülírt kivételek útján mindig tágabb téren érvényesül. Még nem tartunk ott, hogy ezek a kivételek közös alapfelfogatra vezettetnek volna vissza, még mint tarka, különböző jogcímek (*variæ causarum figuræ*) jelentkeznek ezek a jogszabályok, de a fejlődés iránya oda vezet, hogy a kivételes esetek terjeszkedése folytán lassankint az elmélet meg fogja találni az objektív kártérítés alapfelfogását, mely lassankint a vétkességi elvet ki fogja szorítani.

A kártérítés büntetőjogi eredetű. A *lex Aquilia* a károkozót bünteti is és kártérítésre kötelezi. A középkorban a büntetést meg lehetett váltani a sértettnek fizetendő kártérítés útján.

Az újabb kodexek is változatlanul a vétkességi elv alapján állnak. A „*Code civil*” 1882. §-a szövegezési hiba folytán azt kötelezi a kár megtérítésére, akinek hibájából keletkezett, a jogellenességet kihagyja a tényállásból. Ez a laza szövegezés a későbbi francia bírói gyakorlatban olyan kártérítési ágak kifejlődésére adott alkalmat, ahol semmiféle pozitív norma megszegése nem forgott fenn. Így a tisztességtelen verseny joganyaga ezen szakasz alapján alakult ki, míg végül külön törvényhozási szabályozást nyert. Már itt szükségesnek tartom kiemelni, hogy jogi értelemben vett „*dolus*”-ról és „*culpá*”-ról csak jogellenesség, norma megszegése esetén lehet szó, egyéb esetekben a szándék és a gondatlanság jogilag szintelen. Pl. én szándékosan elejtem a vajaskenyeretem, gondatlanul eltöröm az órám, ez jogilag

magában semmi jelentőséggel nem bír, ha jogszabálysértés nem forog fenn. Tehát olyan esetben, ahol jogellenesség nélkül hibáról van szó, tulajdonképpen jogilag objektív felelősségi esettel állunk szembe. Pl. a Tervezet 1461. §-ának második bekezdése, mely a jó erkölcsökbe ütköző módon szándékosan okozott kárért a károsítót felelőssé teszi, tulajdonképpen tárgyi felelősségi tényállás, mert az erkölcsi szabályok szándékos megsértése, ha nem jogellenes és jogszabályba ütköző, jogi dolust vagy culpát meg nem állapít.

Az osztrák polgári törvénykönyv már a kár okának megjelölésénél egymás mellett sorolja fel a jogellenes cselekményből, a mulasztásból és a véletlenből (tehát vétkesség nélkül) származó kárt. Az ismert 1307. §, mely a nem vétőképes egyént is bizonyos körülmények közt a felek vagyoni viszonyára tekintettel, vagy azért, mert a károsult kíméletből elmulasztotta a kár elhárítását, felelőssé teszi: az objektív felelőségnek egy szűk körre szorított esete.

Az osztrák polgári törvénykönyv 1297. §-a szintén a tisztultabb magánjogi felfogást juttatja érvényre a büntetőjogi eredetű subjektív vétkességi elv helyén, mikor kimondja, hogy nem az alanyi hiba, hanem az átlagos, megkivánt figyelem és magatartás elmulasztása már magában gondatlanság, tehát nem az egyes ember subjektivitása, hanem a megkivánt átlagos figyelem, az elvont átlagembertől megkövetelt gondosság elmulasztása a magánjogi culpa. Ugyanez a felfogás jut érvényre az angol ügyvédnek az esküdtekhez intézett beszédében: „Nem az a fontos, hogy az alperes szándékosan vagy gondatlanul járt-e el, hanem hogy önök cselekményét szándékosnak vagy gondatlannak tekintik-e?” Nem az alanyi bűnösség, hanem a megkivánt magatartás elmulasztása a döntő. Az amerikai Holmes szerint az átlagember magatartása az irányadó, aki az átlagon felül vagy alul van, az saját veszélyére cselekszik, arra a bíró nem lehet tekintettel.

A német polgári törvénykönyv hü képe az elméleti anarchiának, ami egy átalakuló joganyagnál szokott fennállani. „Meg nem engedett cselekmények” cím alatt sorol fel vétkességi és tárgyi felelősségi eseteket. Hogy a gazdag epilepsziásnak a rohamában okozott kárért a B. G. B. 829. §-a alapján való felelőssége, hogy kerül ez alá a cím alá, érthetetlen. Mintha az epilepsziás rohamhoz „engedély”-t kellene kérni. A svájci „Obligatinouenrecht” sem mutat e tekintetben haladást, sőt a 43. és 44. §, mely a kártérítés mértékét a vétkesség fokától teszi függővé, súlyos visszaesés a büntetőjogi felfogás felé. A károsult in integrum restitutiót akar, a társadalom a gazdasági élet folytonosságának helyreállítását akarja a kártérítéssel elérni, itt az alanyi bűnösség nagyságá-

nak mérlegelése semmiképpen tekintetbe nem jöhet. A magyar bírói gyakorlat helyesen mondja: „A magánjogban a vétkeség foka figyelembe nem jöhet, egyedül a károsult vagyoni érdeke az irányadó.” (Rp. IX. 3849/1916.)

A mi Tervezetünk haladást jelent annyiban, hogy az objektív felelősség elvét egyenranguként külön fejezetben szembe állítja a vétkességi gondolattal. Az egyiket „Tiltott cselekmények”, a másikat „Vétlen károkozás” fejezetben tárgyalja és amint az 1461. §. tartalmazza a vétkességi kártérítés általános elvét, úgy az 1489. §. általános elvet állít fel a tárgyi felelősségre nézve. („Aki másnak valamely jogvéde érdekeit, jogellenesen, de vétlenül sérti meg” stb.)

A veszélyes üzemek, a városi forgalom, az ipari vállalatok, vasut, hajó, automobil-közlekedés szaporodása folytán a tárgyi felelősség esetei talán gyakoribbak, mint a vétkeségié. Lassankint kezdenek kiemelkedni az esetekből azok az alapgondolatok, melyek a tárgyi felelősség alapelveinek, közös vezéreszméjének tekinthetők és melyek idővel a tiszta magánjogi kártérítési felfogás alapelveivé fognak válni. Ezek az alapgondolatok már nem is újak: az egyik a „cuius lucrum, eius damnum” (akinek haszna, annak a kára) a másik a saját veszélyére való cselekvés elve (Handeln auf eigene Gefahr). Mindkét gondolat pedig egy közös eszmére vezethető vissza, mely egyuttal a tiszta magánjogi szempont kifejezése.

A kár gazdasági fogalom. Kár keletkezett, az annyit tesz, hogy valami társadalmi érték megsemmisült, vagy csökkent és ez a társadalmi együttműködés, a gazdasági élet (termelés, forgalom, jövedelemelosztás, forgalom) terén zavart, fennakadást idéz elő. Ha már most kár van, ki tartozik azt viselni? Az előbbi meghatározás után a felelet világos. Ha a kár a gazdasági élet, a társadalmi együttműködés zavara, akkor észszerűleg csak úgy oldhatjuk meg a kérdést, hogy a kárviselés terhét oly módon kell elosztani, hogy a kár a lehető-legkisebb fáradsággal és fájdalommal és a társadalmi munka legkisebb megzavarásával pótolható legyen. Ez az egyedüli magánjogi szempont.

Dr. Meszlény Arthur ezt a tisztultabb, társadalmi együttműködést hangsúlyozó magánjogi felfogást veszi figyelembe, amikor a svájci polgári törvénykönyvről irt tanulmányában kiemeli, hogy a kártérítés kérdése csak részben vagyoni jogi, másrészt szervezeti probléma. A társadalmi együttműködés úgy a károsítótól, mint a károsulttól bizonyos magatartást követel (gondosság, kárelhárítás). A kártérítési jog bár mint a károsult alanyi joga jelentkezik, tulajdonképpen a társadalmi együttműködés zavartalanságának védelme.

Ezek után feltehető a kérdés, ki viselje emberi cselek-

ményokozta kárnál a kárt, a károsító vagy a károsult? Ma az általános szabály, hogy külön jogcím nélkül a kárt a károsult viseli, illetve nála marad. Tulajdonképpen a „casus nocet domino“ elve nem is jogi elv, hanem a jogi beavatkozásról való lemondás, norma hiánya. A villám azt üti agyon, akihe belécsapott, a gerenda annak a fejére esik, aki éppen arra megy. Minden embertől megkívánható, hogy az együttműködés zavartalansága kedvéért, lehetőleg igyekezzen minden kárt elhárítani, a károsult ne nézze tétlenül a kár terjedését és preventive is kötelessége mindenkinek a kár megelőzése. De a forgalom mai mozgalmassága, zürzavara mellett minden ember társai reá nézve veszélyessé válható cselekményeinek záporába kerül, lehetetlenség megkívánni, hogy saját tevékenysége teljes feláldozásával, saját érdekeinek elhanyagolásával azzal töltse életét, hogy a reá zuhogó cselekmények veszélyeztetési területéről meneküljön és azok veszélyességét kivédje. A károsító cselekménye az ő anyagi vagy egyéb érdekét szolgálja, biztosítás által, illetve az üzemi mérlegbe való beleszámítás útján a kártérítés terhet csökkentheti és mindenesetre inkább ő neki kell a kárt viselnie, aki cselekedett, mint a szegény károsultnak, aki ily módon más érdekeinek bünbakja lesz.

A saját veszélyre való cselekvés elvét és fenti szempontot kidomborítja egy százados angol vezéreset. Alperes átmegy a kocsiton, egy robogó kocsi elől visszaugrik és fel emeli a botját, ezzel fejbeüti a mögötte lévő felperest. A bíró alperest kártérítésben marasztalja. Aki cselekszik — mondja — saját veszélyére cselekszik. Alperes ugyan nem vétkes, de ő legalább cselekedett és így okozta a kárt, ellenben felperes semmit sem csinált és nem is hárithatta el a kárt, tehát méltányosabb, hogy a kárt alperes viselje.

Emberi cselekmény okozta kárnál tehát az alapelv így lenne szövegezzhető: A kárt az viseli, aki cselekményével a kárt okozta. A károsult viseli a kárt, ha a kár az adott körülmények között elhárítható volt és ennek elhárítása a károsulttól a méltányosság szerint elvárható volt. A felek vagyoni viszonyaira, vagy a károsító cselekményének közérdekű voltára való tekintettel a kár megosztásának is helye van.

Kártérítésre köteles az is, aki a kárt olyan cselekmény elmulasztásával okozta, melyre kötelezve volt, vagy olyan magatartás megszegése által, mely a társadalom érdekére való tekintettel tőle elvárható volt.

Nem emberi cselekmény okozta kárnál a kárt rendszerint a károsult viseli. A kárt az viseli ettől eltérőleg, aki a kárt okozó erőt mozgásba hozta, aki működéséből hasznot huz, ha ezt ez eset körülményeire való tekintettel a méltányosság megkívánja.

Ezek az általános alapelvek a birói mérlegelésnek tág teret nyitnak és szabad utat engednek az idővel változó társadalmi felfogás érvényesülésének az objektív felelősség kiterjesztése felé anélkül, hogy az alapelveken változtatni kellene. Állítom, hogy ezek az alapgondolatok már most is felhasználhatók, anélkül, hogy a jelenlegi gyakorlat egyelőre lényeges változást szenvedne. Tulajdonképpen egy azonnali jelentékeny változás lenne: a bizonyítási tehernek a károsult-ról a károsítóra való áthárítása, ami mai felfogás szerint is méltányos. Gondoljunk csak a mai kártérítési perekre, ahol a károsult, ez az idegen érdekek áldozata, bünbakja, a római tulajdonjogi per probatio diabolicá-ját tulszárnyaló verejtékes igyekezettel a károsuló életkörülményeinek, üzemének ismerete nélkül tartozik bizonyítani a károsító vétkességét, üzemének hiányos voltát, míg a kár okozója, ki minden adat birtokában van, páholyból nézi felperes kinlódását.

Talán az alapgondolat szokatlan, de hiszen a „nemo plus juris“ elvének megtörése is újítás volt, viszont ma a közfelfogás is furesának tartaná, ha a boltban vásárolt órát a svájci gyáros visszakövetelné, mert a budapesti órásnak azt csak tulajdonjoga fenntartásával adta el. Felhozható lenne, hogy a cselekvő felelősségének ilyen fokozása a vállalozási kedvet csökkentené. A tapasztalat ellenkezőt mutat, az angol jogban szigoruan keresztülvitt egyéni felelősség a cselekvés fegyelmezettségét, céltudatosságát és helyességét fokozta. Az objektív kártérítés lehető kiterjesztése a társadalmi együttműködés, a gazdasági élet és a forgalom biztonságának követelménye.

Ifj. dr. Szigeti László.

SZEMLE.

Jogalkotás.

„A nyugdíjfelértékelés, mint törvényhozási probléma.“ (Észrevételek dr. Proszvimmer Bélának a Jogtudományi Közlönyben megjelent cikkére), I. Proszvimmer Béla dr. cikkének kiindulási pontja és főkonzekvenciája, az t. i., hogy a nyugdíjkérdést törvényhozási uton, törvénnyel kell szabályozni, helyes. Helyes annyiban, amennyiben minden életviszonybeli relációra vonatkozólag, amely jogi szabályozás alá vonható, követelünk kell a *törvényi* szabályozást, sok mindenféle indokból, főleg azonban azért, mert az igazságszolgáltatás egyik fő követelménye a jogegységre való törekvés — az esetek legnagyobb részében — csak törvénylétezése esetén érhető el, vagy legalább kísérhető meg. Mindez áll a nyugdíj-